

Da Bondelaget «n

Nye opplysninger om forhandlingene med NS høsten 1940

I oktober 1940 ble Norges Bondelag enige med Nasjonal Samling om et formelt samarbeid. – Bondelaget var ivrige etter å bli med, sier den tidligere NS-mannen Finn Thrana (81), som deltok på møtene.

Forhandlingene med Bondelaget gikk svært lett og jeg kan ikke huske ett punkt vi var uenige om, forteller Finn Thrana til Nationen.

Det tidligere NS-medlemmet var en av representantene som forhandlet med Bondelaget høsten 1940. Thranas opplysninger om hendelsesforløpet gir en noe annen versjon enn det som tidligere er kommet fram. Blant annet har Jon Leirfall, som deltok i forhandlingene på Bondelagets side, tidligere uttalt at de ble utsatt for sterkt press for å komme til enighet med NS.

– Leirfalls uttalelser er helt feil. Bondelaget var svært ivrige etter å bli med. Vi ble enige etter bare noen timer, framholder Thrana.

Høsten 1940 arbeidet Finn Thrana som sekretær i Bondelaget, et organ under NS. Til forhandlingene 10. oktober 1940 møtte han som en av fire representanter fra NS. Bondelagets forhandlingsutvalg, også bestående av fire personer, hadde ifølge Thrana mandat til å forhandle om et vidtgående samarbeid med NS.

I den kontroversielle avtalen som ble nedskrevet ble partene blant

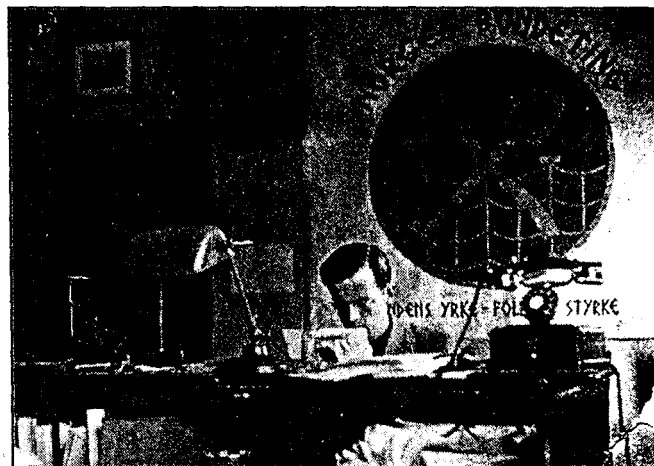
annet enige om innføring av et korporativt styresett i Norge. Begge parter så for seg at Stortingets lagting skulle omdannes til et såkalt næringssting. I stedet for politikere skulle det velges inn representanter fra ulike næringsgrupper i Lagtinget.

Ifølge avtalen skulle Bondelaget også få en ledende rolle i en framtidig samleorganisasjon for alle som hadde sitt virke i bondenæringen. Den nye organisasjonen skulle få navnet Norges Bondesamband og både bønder, landarbeidere og fiskere skulle om nødvendig tvinges inn.

Hele avtalen ble imidlertid nedstemt etter et dramatisk representantskapsmøte i Bondelaget 17. november 1940. Bondedelederen Johan E. Mellbye valgte til slutt å stille kabinettsspørsmål, og fikk dermed flertall for å bryte med NS.

Det hører med til historien at representantskapet ved den første prøveavstemmingen viste et flertall på 75 mot 74 stemmer for å inngå et samarbeid med NS.

Finn Thrana mener det var interne stridigheter i NS, og ikke Bondelagets skepsis til avtalen, som førte

FINN THRANA: Høsten 1940 deltok NS-politikeren Finn Thrana i forhandlingene om et reelt samarbeid med Norges Bondelag. (Bilde: Hjemmefrontmuseet)

til bruddet. Særlig var det en rekke provoserende utspill fra lederen i NS-organisasjonen Bondelaget, Steinar Klevar, som gjorde det vanskelig for Bondelaget å svelge samarbeidet.

Jeg tror det vesentlige var at Klevar gikk ut som han gjorde. Klevar ønsket seg trolig en ledende posisjon, og provoserte Bondelaget, sier Thrana.

– Jeg husker at lederen i Bondelaget Johannes E. Mellbye, som ellers var en rolig mann, ble svært forbannet på Klevar for hans utspill. Det er også all grunn til å tro at Klevar med vilje feilinformerte Vidkun Quisling om samarbeidmulighetene, sier han.

Thrana peker også på at det innad i Bondelaget fantes en del markante motstandere av samarbeidet. Dessuten mener han at fengslingen av Mellbyes nære venn, forfatteren Ronald Fangen, samme høst hadde stor betydning for at bondelederen

ikke ville gå i ledtog med NS og tyskerne.

Idag er Finn Thrana trolig den leneste gjenlevende fra forhandlingene i 1940. I et radiointervju med Telemarkssendinga i august fortalte han sin versjon av «nestenulykken» i Bondelaget i 1940.

Finn Thrana var 25 år og nyutdannet jurist i 1940. Fra 1940-41 arbeidet han hovedsakelig med bondespørsmål i NS. Fra 1941-42 var han byråsjef i statsrådssekretariatet på slottet, og fra 1942-44 regjeringssekretær med ansvaret for blant annet Quisling-regjeringens protokoller og rikets segl.

Under landssvikoppgjøret i 1946 ble Thrana dømt til 15 års fengsel for sitt arbeid i NS, men slapp ut etter fem år.

● ALEXANDER NORDBY

HISTORIKER: Hans Fredrik Dahl.

(Foto: Arve Schaug)

Troverdige op

– Det bemerkelsesverdige er at det selv i oktober 1940 var sterk stemning i Bondelaget for samarbeidet med Nasjonal Samling.

Slik kommenterer historikeren Hans Fredrik Dahl opplysningene fra Finn Thrana. Dahl har tidligere arbeidet med nettopp denne delen av okkupasjonshistorien og mener man kan stole på opplysningene fra Thrana:

– Jeg har selv brukt, og absolutt festet tillit til hans informasjonen tidligere, sier han.

– Thrana hadde en fram-tredende stilling som regjeringssekretær for Vidkun Quislings regjering, og opplysningene han legger fram

«Asten» ble nazister

TIDSÅND: Disse to plakatene illustrerer tidsånden der et svært nasjonalromantisk syn på bondenæringen var felles for både Bondelaget og NS. (Illustrasjoner: Bondelagets historie bind 1/Hjemmefrontmuseet)

lysninger, mener historikere

er interessante, mener Dahl.

Bakgrunnen for å forstå hvorfor Bondelaget var så nær med å inngå en avtale med NS i 1940, mener Dahl bunner i et felles ideologisk grunnsyn:

– Nazismen i sin helhet var i mangt og mye en nostalgisk bevegelse, som på en måte ønsket seg tilbake til det gode og trygge. Den var for bygdene, og imot byene.

Samtidig opplevde nok bondene en reduksjon i anseelse og betydning på

grunn av industrialiseringen, sier han.

– Bønder var også vant til å tenke biologisk på tingene, og raseteorier om godt arvestoff i bygdene var greie å forholde seg til. Disse teoriene ség nok inn og lot seg etterhvert overføre til å gjelde også mennesker og samfunn.

Hans Fredrik Dahl peker på to konkrete saker som han mener må ha virket forlokkende for et samarbeid med NS:

– Tanken om en korporativ ordning i statspolitikken

var ikke ny i Bondelaget. Helt siden 1880-årene hadde de politiske partiene et monopol på å sitte i Stortinget, og innenfor Bondelaget hadde det lenge vært arbeidet med en idé om å innføre et næringssting i stedet for lagtinget, sier han.

– Vi må også huske at Terboven 25. september oppløste Stortinget og utnevnte de kommissariske statsråder. Nasjonal Samling fikk stor makt, og Bondelaget så nok her en mulighet til å samle alle næringsorganisasjonene under

seg. Ikke bare Bonde- og Småbrukarlaget, men også Skog- og Landarbeiderforbundet, som var det proletære element. Det hadde vært mange bitre konflikter mellom disse i løpet av 1930-årene, sier Dahl.

Rovde er mannen bak det første bindet av Norges Bondelags Historie «I kamp for jamnstilling 1896-1946». Også han fester tiltro til opplysningene fra Thrana:

– I grove trekk mener jeg dette er riktig, sier han.

– Det er ikke tvil om at folk rundt lederen Johannes

Mellbye i 1940 ser en historisk sjans til å få gjennomslag for sine ideer. Og når de først har gått inn på den linja, virker det som de har hatt vanskelig for å stoppe.

– Mellbye selv var veldig i tvil om hva han skulle gjøre. De konkrete politiske mulighetene og deler av NS-ideologien falt i smak. Men han var jo ingen nazist, og til slutt stiller han derfor kabinettsspørsmål og får støtte for å avslutte samarbeidet med NS, sier Rovde.

● ALEXANDER NORDBY